

2

Woordklassen

2.1 *Woordklassen identificeren*

2.1.1 Hoe weten we dat er verschillende woordklassen zijn?

Dat de woorden van een taal in verschillende klassen uiteenvallen is eenvoudig aan te tonen. Bijvoorbeeld, alleen woorden van een speciaal type kunnen op de plaats van het liggende streepje in (1) ingevuld worden:

(1) Het is moeilijk om alleen te ___

De lege plaats in (1) kan ingevuld worden als in (2), maar niet zoals in (3):

(2) Het is moeilijk om alleen te blijven/slapen/voetballen/sterven

- (3)
- a. *Het is moeilijk om alleen te fiets/leraar/vrede/spinazie
 - b. *Het is moeilijk om alleen te op/onder/naast/in
 - c. *Het is moeilijk om alleen te verliefd/achteloos/blauw/bewust

De woorden die op de lege plaats in (1) kunnen zijn allemaal WERKWOORDEN (Lat. 'verba', Eng. 'verbs'); werkwoorden komen ook in allerlei andere posities voor, maar als we op zoek zijn naar een woord dat in (1) past dan komen we altijd bij een werkwoord uit. De woorden die niet op de lege plaats in (1) passen, zoals die in (3), zijn dus geen werkwoorden: die moeten dus tot een andere woordklasse behoren. Dit kunnen we concluderen zonder dat we meteen een definitie hebben van wat een 'werkwoord' is: je past gewoon je kennis van het Nederlands toe, want zonder dat iemand het je ooit verteld heeft weet je welke woorden wel in (1) passen en welke niet.

2.1.2 De noodzaak van formele tests

Een voor de hand liggende definitie van de drie belangrijkste woordklassen is bijvoorbeeld:

- (6)
- a. Een naamwoord is de naam voor een persoon, plaats, of ding
 - b. Een werkwoord drukt een handeling, proces, of toestand uit
 - c. Een adjectief beschrijft een kwaliteit van een naamwoord waar het bij hoort

Hoewel we met zulke informele definities vaak goed zullen zitten bij het indelen van de woordklassen, zijn taalkundigen het er toch over eens dat ze moeten worden aangevuld met formele tests. Het is bijvoorbeeld niet altijd duidelijk wanneer iets een 'ding' is, of een 'handeling'. Wat voor woorden zijn *verliefdheid* en *opschudding*? Ze lijken eerder toestanden uit te drukken dan 'dingen', en woorden die toestanden uitdrukken zijn volgens (6b) werkwoorden. Maar een formele distributietest laat duidelijk zien dat het allebei naamwoorden zijn: ze komen bijvoorbeeld voor op een typische naamwoordplek als: *__ kunnen we nu niet gebruiken*. Ook woorden als *vegeteren* en *exploderen* lijken niet echt handelingen, processen, of toestanden uit te drukken, maar als we ze met de formele distributietest willen invullen in (1) dan blijkt dat het toch echt werkwoorden zijn. En wat te denken van *ellende* in *Daan is één en al ellende*? *Ellende* lijkt een eigenschap van Daan te beschrijven, en aangezien *Daan* een naamwoord is lijkt *ellende* te voldoen aan de definitie van adjectief in (6c). Maar het is geen adjectief, want het komt voor in typische naamwoordposities (*Ellende kunnen we nu niet gebruiken*), en adjectieven kunnen een graad uitdrukken, hetzij door een uitgang (zoals *-er* in *warmer*), hetzij door een modifier als *erg* (*erg warm*) en *ellende* kan dat niet (**ellender*, **erg ellende*) (ook dit zijn FORMELE tests).

De formele methodes die taalkundigen gebruiken om woordklassen te identificeren draaien rond MORFOLOGISCHE en SYNTACTISCHE criteria. Morfologie is de leer van de woordvorming. Als woorden telkens op dezelfde manier vervormd kunnen worden, met name door toevoeging van affixen, dan is dat een aanwijzing dat ze tot dezelfde woordklasse behoren. We hebben daar al een paar voorbeelden van gezien: bijvoorbeeld, dat een werkwoord als *slapen* de vorm *slaapt* aanneemt, een naamwoord als *richting* de vorm *richtingen*, en een adjectief als *warm* de vorm *warmer*. Syntactische criteria identificeren voor elke woordklasse een unieke distributie. Ten eerste zijn er bepaalde posities in de zin die alleen maar door leden van één woordklasse ingenomen kunnen worden; een voorbeeld daarvan zagen we in (1) en (5). Ten tweede heeft elke woordklasse een eigen serie modificatoren — woordjes die er bij kunnen of moeten voorkomen, zoals *erg* bij adjectieven. Ten derde (zoals we zullen zien in paragraaf 2.2),

naamwoord, maar in (8b) staat het in een positie waar alleen werkwoorden voorkomen. Uiteraard kunnen naamwoorden niet zomaar in een werkwoordspositie voorkomen. Dat de woorden *dog* en *eyes* in (8) echt werkwoorden zijn weten we, omdat we ze kunnen vervangen door typische werkwoorden:

- (9) a. Revived ferry sale fears **disturb/jeopardize/irritate** islanders
 b. Treasury **considers/postpones/denies** wider prescription charges

Wat blijft er over van het effect dat de krantenkoppen in (8) hebben als we ze als volgt veranderen?

- (10) a. Revived ferry sale fears **dogged** the islanders
 b. Treasury **to eye** wider prescription charges

De grap van de koppen is verdwenen, omdat nu duidelijk is dat *dogged* en *to eye* werkwoorden zijn. Je hoeft de term ‘werkwoord’ niet te kennen om uit (10) af te leiden bij wat voor woordklasse deze woorden horen — een spreker van het Engels pikt de hele tijd onbewust allerlei aanwijzingen op.

De morfologie van de werkwoorden in (10) levert één zo’n aanwijzing op — de vorm van de woorden zelf verradt hun woordklasse. De uitgang *-ed* van *dogged* in (10a) laat zien dat we te maken hebben met de VERLEDEN TIJD van een werkwoord (d.w.z., het werkwoord verwijst naar een gebeurtenis die plaatsvond in het verleden). Naamwoorden kunnen zo’n uitgang niet hebben: **laughtered* (van *laughter* ‘gelach’), **happinessed* (van *happiness* ‘geluk’). De vorm *eyes* kan, zonder context, net zo goed een naamwoord als een werkwoord zijn — allebei die woordklassen maken gebruik van het suffix *-s*. Daarom gaan we bij (8b) ook aanvankelijk de mist in. Maar in (10b) kunnen we er *to eye* van maken, en dat laat onmiddellijk zien dat *eye* hier een werkwoord is. Naamwoorden kunnen op die plek niet voorkomen:

- (11) *Treasury **to ear/denial/postponement** wider prescription charges

De morfologie (woordvorm) levert dus vaak evidentie op om woordklassen uit elkaar te houden, maar zulke evidentie is niet altijd voorhanden. Bovendien zijn er talen — zoals het Chinees of het Vietnamees — die maar heel weinig affixen hebben (zie paragraaf 1.2.2.2); bijvoorbeeld, aan naamwoorden in het Chinees kun je niet zien of ze enkelvoud of meervoud zijn, zodat het woord *xìn* vertaald kan worden als ‘brief’ maar ook als ‘brieven’. In zulke talen heb je weinig aan de woordvorm als je de woordklasse wilt weten.

Maar in die gevallen is er altijd wel syntactische evidentie die uitmaakt met wat voor woordklasse je te maken hebt. In (10a) bijvoorbeeld wordt het werkwoord *dogged* onmiddellijk gevolgd door *the islanders*; en in (10b) staat *wider prescription charges* meteen na het werkwoord *to eye*. Die werkwoorden zijn lid van één subklasse, die van de TRANSITIEVE werkwoorden: dat houdt in dat ze gevolgd moeten worden door een NAAMWOORDGROEP (noun phrase) zoals *the islanders* of *wider prescription charges*, en dat ze anders ongrammaticaal zijn. Daarom kan *dogged* in (10a) ook geen ADJECTIEF zijn — wat het wèl is in *the dogged islanders* ‘de verontruste eilandbewoners’, waar *dogged* niet gevolgd wordt door een naamwoordgroep (zoals *the islanders*) maar alleen maar door een naamwoord (*islanders*, zonder *the*). Adjectieven kunnen in het Engels niet door een naamwoordgroep gevolgd worden: het is *fond of the islanders* ‘dol op de eilandbewoners’, niet **fond the islanders*. Om dezelfde reden maakt syntactische evidentie het duidelijk dat *eye* in (10b) geen naamwoord is: een naamwoord kan ook niet door een naamwoordgroep gevolgd worden: vergelijk **an author crime novels* en *an author of crime novels* ‘een auteur van misdaadromans’.

In de krantenkoppen in (8) staan woorden uit niet meer dan drie verschillende woordklassen: *ferry* ‘veer’, *sale* ‘verkoop’, *fears* ‘vrees (eigenlijk: vrezes)’, *islanders* ‘eilandbewoners’, *treasury* ‘schatkist’, *prescription* ‘recept’ en *charges* ‘kosten’ zijn allemaal naamwoorden; *dog* ‘verontrusten’ en *eye* ‘overwegen’ zijn werkwoorden; en *revived* ‘nieuw leven ingeblazen’ en *wider* ‘ruimer’ zijn allebei adjectieven. De meeste woorden in krantenkoppen zijn naamwoorden en werkwoorden — deze woordklassen zijn onmisbaar, en van taal tot taal zijn het steeds de belangrijkste woordklassen. Alle talen hebben klassen van naamwoorden en werkwoorden, zodat we te maken hebben met een UNIVERSELE eigenschap van taal (d.w.z., één die in alle talen wordt aangetroffen). Ook is het zo dat de klassen van naamwoorden en werkwoorden altijd PRODUCTIEF zijn (het zijn OPEN KLASSEN): dat betekent dat er altijd nieuwe bijgemaakt kunnen worden. Bijvoorbeeld, *chip*, *klapschaats*, *kabelmodem*, en *bushisme* (een bepaald soort verspreking) zijn nieuwe naamwoorden in het Nederlands, en *SMS'en* en *pinnen* nieuwe werkwoorden.

In het Nederlands en in andere talen van Europa is de klasse van de adjectieven (en misschien die van de adverbia) ook productief, maar lang niet alle talen hebben een open klasse van adjectieven, d.w.z., een klasse van adjectieven waar nieuwe adjectieven aan toegevoegd kunnen worden: bijvoorbeeld, het Igbo, een taal uit de Benue-Congo familie die gesproken wordt in Nigeria, heeft een GESLOTEN KLASSE van adjectieven met maar acht leden. En er zijn ook talen die helemaal geen klasse van adjectieven of adverbia hebben (zie paragraaf 2.2.3.3).

Terug naar het Engels. Met nog een paar typische krantenkoppen stuiten we op een vierde klasse, de klasse van de VOORZETSELS (of PREPOSITIES) — vetgedrukt in (12) — maar daarmee is de koek op (*bird* in (12b) is *slang* voor ‘gevangenisstraf’):

- (12) a. MPs’ report urges action **within** four years **on** design changes
 b. Pigeon woman is cured **by** spell **of** bird (Uit *The Guardian* van 29 juli 1995)

De klasse van de preposities is niet productief, en sommige talen hebben erg weinig of helemaal geen preposities; maar in talen die veel preposities hebben, zoals het Nederlands en het Engels, vormen ze één van de LEXICALE klassen — de woordklassen die het belangrijkste zijn voor de betekenis van de zin. Uit de krantenkoppen blijkt dat je in het Engels met de vier klassen N (naamwoord), V (werkwoord), A (adjectief) en P (prepositie) een heel eind komt, en deze woordklassen zijn meestal voldoende voor het schrijven in ‘telegramstijl’. Woorden die alleen functionele informatie dragen (zie paragraaf 1.2.2.2) kom je in krantenkoppen meestal niet tegen. Dat zijn de kleine woordjes die behoren tot de NIET-PRODUCTIEVE of GESLOTEN KLASSEN, en die weinig of geen betekenis dragen: LIDWOORDEN, zoals *de*, *het*, *een* in het Nederlands, CONJUNCTIES (ook wel: nevenschikkende voegwoorden) zoals *en*, *of*, *maar*, en voornaamwoorden (PRONOMINA), zoals *hij*, *zij*, *het*, enz.

Je hebt nu een indruk gekregen van hoe sprekers van een taal onbewust beslissingen nemen over de woordklasse van de woorden die ze tegenkomen. Je hebt ook een eerste indruk gekregen van hoe taalkundigen dat doen door middel van diagnostische tests die gebruik maken van morfologische en syntactische informatie.

Samenvattend: in deze paragraaf hebben we laten zien dat woorden in verschillende woordklassen uiteenvallen. Het bewijs komt ten dele uit de morfologie: elke woordklasse heeft zijn eigen groep affixen. Maar morfologische evidentie is niet altijd beschikbaar, en daarom is ook de syntactische evidentie cruciaal. Elke woordklasse heeft zo zijn eigen plekken in de zin waar alleen woorden van die klasse kunnen opduiken, en leden van een bepaalde woordklasse komen vaak voor in combinatie met bepaalde leden van een andere woordklasse. Bovendien heeft elke woordklasse bepaalde specifieke functies, doen ze iets specifiek in de zin als geheel. In paragraaf 2.3 kijken we naar de morfologische evidentie, maar eerst, in paragraaf 2.2, naar het syntactische gedrag van de belangrijkste woordklassen.

betrokken, hoewel die ene participant best een woordgroep kan zijn die bestaat uit meerdere leden, zoals in *Kim en Teun schrokken*. Werkwoorden met maar één participant of argument noemen we INTRANSITIEVE werkwoorden. Zoals uit (13) blijkt kan die participant een levend wezen zijn, maar dat hoeft niet: *de raket ontplofte, de avond viel*.

Er zijn ook werkwoorden die twee argumenten nodig hebben; in (14) staan de argumenten vetgedrukt.

- (14) a. **Teun** verzon **een ingenieuze uitvlucht**
 b. **Kim** vermeed **de man die haar beledigd had**
 c. **Daan** besprak **de nieuwe woorden van 2003**

- (15) Bhris**í # an chathaoir** (Iers)
 breken:PAST zij de stoel
 'Ze brak de stoel.'

De werkwoorden in (14) en (15) zijn TRANSITIEVE werkwoorden: predikaten die twee participanten hebben, zoals de bespreker en het besprokene in (14c), en de breker en het gebrokene in (15) (daar staat, voor de duidelijkheid, een hekje # tussen twee opeenvolgende argumenten).

Dan is er nog een derde subklasse van werkwoorden met drie argumenten; de argumenten staan weer vetgedrukt:

- (16) a. **Teun** overhandigde **Kim # de brief**
 b. **Daan** onthield **Teun # het geld**
 c. **Kim** toonde **Daan # haar ontwerp**

- (17) **amma # kuttikē # aanaye** koṭuttu (Malayalam)
 moeder-NOM kind-DAT olifant-ACC geven-PAST
 'De moeder gaf het kind de olifant.'

De werkwoorden in (16) en (17) zijn DITRANSITIEF. Normaal gesproken zijn er de volgende participanten: iemand die de handeling verricht (bijvoorbeeld geven, onthouden, tonen), een element waarmee de handeling verricht wordt (bijvoorbeeld datgene wat gegeven, onthouden, getoond wordt), en een participant die iets ontvangt (of, in het geval van *onthouden*, iets juist niet ontvangt). Deze werkwoorden kunnen

(19) (Daan zei...) dat Teun thee **dronk**

In onafhankelijke zinnen staat het werkwoord in de tweede positie, direct achter het subject (onderwerp):

(20) Teun **dronk** thee

In vraagzinnen staat het werkwoord direct vóór het subject. Dat kan de tweede positie van de zin zijn (21a), of zelfs de eerste positie (21b):

- (21) a. Wanneer **dronk** Teun thee ?
b. **Dronk** Teun thee ?

Zo zijn er dus drie posities: a) helemaal achteraan, b) direct na het subject, en c) direct voor het subject.

Het werkwoord is het enige element in het Nederlands dat een dergelijk gedrag vertoont. Dat betekent dat we een keiharde test in handen hebben om te bepalen of iets een werkwoord is. Als we vermoeden dat een element een werkwoord is, dan moeten we zinnen kunnen maken waaruit blijkt dat het in de drie werkwoordsposities kan voorkomen.

Deze test werkt niet in alle talen: het Engels bijvoorbeeld heeft voor de meeste werkwoorden maar één positie, direct voor de tweede participant (het object of 'lijdend voorwerp'):

- (22) a. ..that Tony **drank** tea
b. Tony **drank** tea
c. Did Tony **drink** tea ?
When did Tony **drink** tea ?

Voor het Engels zijn we dus aangewezen op andere tests, die gebruik maken van de vormeigenschappen van werkwoorden (paragraaf 2.3.2.2).

In (23) en (24) staan voorbeelden uit nog twee andere talen van werkwoorden die in verschillende posities opduiken. In (23), uit het Frans, is de positie van het werkwoord in mededelende zinnen (23a) anders dan in vraagzinnen (23b): in het ene geval volgt het werkwoord op het subject, in het andere komt het er direct vóór. Dit verschijnsel, dat we inversie noemen (Engels 'SUBJECT/VERB INVERSION') komt in zeer veel talen voor, en

kan daar als test voor de identificatie van werkwoorden (en subjecten!) gebruikt worden. In (24), uit het Hongaars, staat het werkwoord in een mededelende zin achter het partikel *meg*, geglost als PRT (24a), maar in de vraagzin is het verder naar links opgeschoven, naar een positie direct achter de vraagwoordgroep *hány választ* 'welk antwoord' (24b) (het subject *Anna* is in deze constructie juist naar achteren verplaatst). De werkwoorden staan telkens vetgedrukt.

- (23) a. Vous **voulez** quelque chose (Frans)
 u willen:2PL enig ding
 'U wilt iets.'
- b. **Voulez** vous quelque chose ?
 willen:2PL u enig ding
 'Wilt u iets?'
- (24) a. Anna meg-**találta** a választ (Hongaars)
 Anna PRT-vond het antwoord
 'Anna vond het antwoord.'
- b. [Melyik választ] **találta** meg Anna ?
 welk antwoord vond PRT Anna
 'Welk antwoord vond Anna?'

Zo hebben veel talen een proces van verplaatsing van het werkwoord dat kan helpen in die talen de werkwoorden te identificeren.

2.2.2 De naamwoordgroep

2.2.2.1 Naamwoorden en de gesloten klasse van de determinatoren

Naamwoorden vormen vaak samen met woordjes uit een bepaalde gesloten klasse een groep, de naamwoordgroep. Deze woordjes heten DETERMINATOREN; enkele voorbeelden uit het Nederlands staan in (25) vetgedrukt:

Ten derde is er de morfologie die bewijst dat we te maken hebben met twee verschillende woordklassen: we kunnen wel zeggen *nieuwer*, *grootste* maar niet **jouwer*, **datste*: determinatoren hebben nooit de uitgangen *-er*, *-st*. Tenslotte vormen adjectieven in het Nederlands een open klasse, terwijl er niet meer dan een paar determinatoren zijn, en het is onmogelijk om er nog meer bij te maken.

Verschillende determinatoren (die in (25b,c, en d)) behoren tot de subklasse van de VOORNAAMWOORDEN (of PRONOMINA). Voor sommige taalkundigen zijn PERSOONLIJK VOORNAAMWOORDEN zoals *ik*, *jij*, *hij*, etc. ook een soort determinatoren. Persoonlijk voornaamwoorden komen in principe niet samen met andere determinatoren voor (**de hij*), wat er op wijst dat het geen naamwoorden zijn. Maar persoonlijk voornaamwoorden kunnen wel *in de plaats* van andere determinatoren komen, wat suggereert dat ze tot dezelfde woordklasse behoren:

- (28) **Wij taalkundigen** weten niet beter (vgl. *Die taalkundigen*)
Jij lekkerbek ! (vgl. *Die lekkerbek*)

Wat wel een aparte eigenschap van deze subklasse van determinatoren is (*ik*, *jij*, *hij*, etc.), is dat ze ook zonder naamwoord kunnen voorkomen:

- (29) **Wij** weten niet beter
Jij !

Dat is niet zo met alle determinatoren, en dus zou je kunnen denken dat de persoonlijk voornaamwoorden toch geen determinator zijn: **de __ doet het niet*. Maar het zijn eigenlijk alleen de LIDWOORDEN die niet alleen kunnen staan, de andere determinatoren kunnen ook zonder naamwoord voorkomen. Zoals de voorbeelden in (30) laten zien, hebben die determinatoren dan dezelfde distributie als volledige naamwoordgroepen:

- (30) Die __ doet het niet
 Welke __ is het lekkerste ?
 Beide __ waren even bruikbaar

Om deze reden is wel voorgesteld dat de determinator eigenlijk de kern van de naamwoordgroep is, en dat je dus eigenlijk moet spreken van een 'determinatorgroep' (Engels *determiner phrase* of DP; zie paragraaf 4.1.2.4).

Een paar eigenschappen van determinatoren door de talen heen

- Determinatoren staan typisch aan het begin van een naamwoordgroep, zoals in het Nederlands en het Japans, of aan het eind, maar niet ergens in het midden. Dat kunnen we zien bij naamwoordgroepen die ook een adjectief bevatten: (31) is uit het Akan, een Kwa-taal gesproken in Ghana:

(31) mmea nketewa no
vrouw PL:klein de
'de kleine vrouwen'

- Veel talen hebben geen LIDWOORDEN (zie (25a)). Dat geldt voor het Russisch, het Fins, en het Chinees bijvoorbeeld. Lidwoorden kunnen BEPAALD zijn ('definitief', zoals *de, het*) of ONBEPAALD ('indefinitief', zoals *een*), en de talen die geen lidwoord hebben kunnen op een andere manier toch uitdrukken dat een naamwoordgroep bepaald of onbepaald is, zoals in (32) geïllustreerd aan de hand van het Chinees (het element dat geglost is als 'aspect' mag je voorlopig negeren):

(32) a. ta mai pingguo le
hij kopen appel ASPECT
'Hij kocht een appel.'
b. ta pingguo mai le
hij appel kopen ASPECT
'Hij kocht de appel.'

De woordvolgorde van (32a) laat zien dat de naamwoordgroep *pingguo* onbepaald is ('een appel'), en die van (32b) dat de naamwoordgroep bepaald is ('de appel').

- Determinatoren hebben vaak een vorm die varieert in overeenstemming met bepaalde kenmerken van het naamwoord (AGREEMENT). Bijvoorbeeld, lidwoorden in het Duits hebben verschillende vormen, al naar gelang het naamwoord van het mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig GESLACHT is. Dus het woord voor 'de' kan *der* (mannelijk), *die* (vrouwelijk), of *das* (onzijdig) zijn.

2.2.2.2 Semantische en syntactische functies van de naamwoordgroep

Naamwoordgroepen (NPs) worden bij uitstek gebruikt als argumenten van predikaten. NPs die argumenten zijn van een predikaat hebben zowel een semantische als een syntactische functie.

De SEMANTISCHE ROL van een naamwoordgroep (ook ‘thematische rol’ genoemd) hangt af van het werkwoord waar het een argument van is. Bijvoorbeeld in een zin als *Teun overhandigde Kim de brief* is de subject-NP *Teun* een AGENS (handelende persoon) — een levend wezen dat willens en wetens een bepaalde handeling verricht. De object-NP *de brief* is wat we noemen een THEME (thema); deze ‘ondergaat’ de handeling van het werkwoord. En dan is er nog een INDIRECT OBJECT (meewerkend voorwerp), *Kim*, met de functie van GOAL (doel): Kim is de persoon op wie het overhandigen gericht is. Deze semantische rollen zijn niet altijd hetzelfde, zelfs niet bij verschillende werkwoorden van één subklasse. Bijvoorbeeld, in *Kim kocht het boek* is *Kim* opnieuw agens en *het boek* theme. Maar niet alle transitieve werkwoorden zijn zo: bijvoorbeeld *haten* en *verafschuwen* hebben een subject-NP met de rol van EXPERIENCER (ervaarder) — het levende wezen dat de haat of de afschuw ervaart. Dat is dus de rol van *Kim* in *Kim haat spruitjes*. Het werkwoord *haten* heeft ook een THEME, en die rol wordt hier vervuld door *spruitjes*.

>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>

Kijk voor je verder leest eens naar de NPs tussen vierkante haakjes in (33). Kun je uitmaken wat voor semantische rol ze vervullen? Er zit één semantische rol bij die we nog niet genoemd hebben — als je hem tegenkomt, probeer er dan een geschikte naam voor te bedenken.

- (33) a. [Mijn vriend] heeft de theepot gebroken
 b. We stuurden [Oma] [een kaartje]
 c. [De bloemen] verwelkten
 d. [Deze nieuwe pen] schrijft lekker
 e. Zij irriteert [haar broer]

<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<

Mijn vriend in (33a) is een agens — een levend wezen dat een handeling verricht. Maar dat is de enige agens van de NPs tussen haakjes in (33). Er zijn twee gevallen van een theme: *een kaartje* en *de bloemen*. Sta je er van te kijken dat we *de bloemen* een theme noemen? Bedenk dan dat de bloemen niet verantwoordelijk zijn voor het verwelken, dus kan de NP *de bloemen* geen agens zijn. Ze worden wel geraakt door de handeling van het werkwoord: zij zijn het immers die verwelken. De NP *Oma* in (33b) is een goal: het sturen van het kaartje is gericht op ‘Oma’. De NP in (33d) noemen we INSTRUMENT: aangezien de pen geen levend wezen is kan het niet de agens van het schrijven zijn. Tenslotte is *haar broer* in (33e) een experiencer: deze persoon ondergaat een of andere geestestoestand. Er zijn beslist nog meer semantische rollen, en er is

In de eerste plaats zijn subjecten bepalend voor de AGREEMENT tussen het subject en het werkwoord: een werkwoord kan verschillende vormen aannemen, en die vormen komen overeen ('agree' in het Engels) met bepaalde kenmerken van het subject, met name persoon en getal (zie paragraaf 1.2.2.3). Bijvoorbeeld in (34a) is het werkwoord, *koopt*, 3e persoon enkelvoud, en komt het overeen met het subject, *deze vrouw*, dat ook enkelvoud is, terwijl in (34b) en (34c) de subjecten, *al die mensen* en *onze appels* meervoud zijn en er voor zorgen dat de werkwoorden, *kopen* en *worden* ook meervoud zijn. Misschien vraag je je af of *onze appels* in (34c) wel echt een subject is: het is immers geen agens maar een theme — het ding wat verkocht wordt. Maar de agreement tussen *onze appels* en *worden* bewijst dat *onze appels* het subject is: het is *onze appels worden verkocht* en niet **onze appels wordt verkocht*. Dat laat zien dat het subject gedefinieerd wordt door zijn syntactische eigenschappen, niet door zijn semantische rol.

In (34d) zijn allebei de werkwoorden, *koopt* en *hoeft*, 3e persoon enkelvoud: ze komen overeen met *ze* (ook 3SG) en niet met *appels* of *peren*, die meervoud zijn. Dus *ze* is het (enige) subject, in beide helften van het voorbeeld.

De tweede test die subjecten identificeert heeft te maken met NAAMVAL. In het Nederlands hebben persoonlijk voornaamwoorden een speciale vorm die alleen in de subjectpositie voorkomt (de voorbeelden komen uit het standaard-Nederlands):

- (35) a. Zij/*haar houdt van appels
 b. Wij/*ons hebben zulke appels niet
 c. Zij/*hun zagen haar/*zij
 ons/*wij
 d. Die appels zijn niets voor haar/*zij
 ons/*wij

Naamval houdt in dat de vorm van een naamwoordgroep (of van een persoonlijk voornaamwoord) veranderingen ondergaat in overeenstemming met zijn grammaticale functie (zie paragraaf 2.3.2.1 en hoofdstuk 6). In de paren *wij/ons*, *hij/hem*, *zij/haar*, *zij/hun* is het eerste pronomen altijd een subject, en dus kunnen we deze vormen gebruiken om te kijken welke elementen subjecten zijn in het Nederlands.¹ Volledige naamwoordgroepen veranderen in het Nederlands niet van vorm, dus in (36) kan *mijn neef* subject zijn, zoals in (36a), maar ook OBJECT (36b), en hetzelfde geldt voor *zijn dochtertje* (subject in (36b) en object in (36a)):

¹ Het pronomen *jullie* vormt een uitzondering; het houdt steeds dezelfde vorm, ongeacht zijn grammaticale functie: *Jullie kennen Teun*, *Teun kent jullie*, *Teun rekt op jullie*.

- (36) a. Mijn neef kuste **zijn dochtertje**
 b. Zijn dochtertje kuste **mijn neef**

Een object is een NP die in een normale Nederlandse hoofdzin na het werkwoord komt: in (36) zijn de objecten vetgedrukt. In bijzinnen komen ze juist weer voor het werkwoord:

- (37) a. ..dat mijn neef **zijn dochtertje** kuste
 b. ..dat zijn dochtertje **mijn neef** kuste

Het object van een werkwoord — vaak DIRECT OBJECT genoemd — zorgt er voor dat het transitieve werkwoord een tweede argument heeft, naast het subject. Een object kan ook voorkomen bij een voorzetsel, zoals de NPs in *met de trein, op tafel, met twee vrienden* en de NPs bij *voor* in (35d). Hoewel het Nederlands een speciale vorm heeft voor subjectpronomina, hebben de objecten van werkwoorden en preposities telkens dezelfde vorm: in (35c) en (35d) kunnen *haar* en *ons* het object zijn van *zagen* alsook van *voor*.

We kunnen grammaticale functies ook gebruiken om te kijken of iets een naamwoordgroep is. Bijvoorbeeld, alleen een NP kan op alle lege plekken in (38) ingevuld worden (al die lege plekken zijn subjectsposities, maar maak je geen zorgen als je dat op dit moment nog niet direct ziet):

- (38) ___ gaat nooit verloren
 Toch schijnt ___ nog hier en daar op het programma te staan
 Hoe algemeen wordt ___ nou aangetroffen?
 ___ afgeschaft? Dat nooit!
 ___ is toch iets om een krachtig pleidooi voor te houden
 Dat ___ samenhangt met de deflatie is twijfelachtig

Dus of iets al of niet een subject (of een object) kan zijn is een belangrijke distributietest voor NPs.

Ook al zijn NPs in principe argumenten van een predikaat, ze kunnen ook zelf als predikaat optreden:

- (39) a. Zainal guru saya (Maleis)
 Zainal leraar mijn
 'Zainal is mijn leraar.'

- b. Marija rebënok (Russisch)
 Maria kind
 'Maria is een kind.'

De predikaat-NPs zijn *guru saya* en *rebënok*. Je zou kunnen zeggen dat we in (39b) een 'kind-situatie' hebben, en dat *Marija* participant is in die situatie. Ook in de Nederlandse vertalingen zijn *mijn leraaren een kind* predikaten, maar in het Nederlands zijn het subject en het predikaat aan elkaar gekoppeld door *is*, een vorm van het werkwoord *zijn*. Daarom wordt *zijn* wel een 'koppelwerkwoord' of COPULA genoemd. In the voorbeelden in (39) staat echter geen copula, en die situatie komen we in veel talen tegen. Trouwens, zelfs in het Nederlands kun je de copula weglaten, in zinnetjes van het type *Zainal een leraar? Wie had dat ooit kunnen denken!*

Samengevat: we hebben in deze paragraaf gezien dat naamwoorden vaak optreden in het gezelschap van leden van een gesloten klasse, de determinatoren. Naamwoordgroepen fungeren meestal als argumenten (participanten) van werkwoorden/predikaten. We kunnen ze indelen volgens de rol die ze spelen in de semantiek (agens, theme, enzovoorts) of in de syntaxis. In het laatste geval hebben we het over hun grammaticale functie of grammaticale relatie — subject, direct object, en object van een prepositie.

2.2.3 De adjectiefgroep

2.2.3.1 *Adjectieven en de gesloten klasse van de graadaanduiders*

Net zoals naamwoorden samengaan met de gesloten klasse van de determinatoren, waarmee ze samen de naamwoordgroep vormen, kunnen ook adjectieven optreden in het gezelschap van bepaalde woorden uit een gesloten klasse. Het gaat hier om de GRAADAANDUIDERS (degree modifiers), die in (40) vetgedrukt zijn:

- (40) **erg** belangrijk, **te** laat, **nogal** brutaal
very important, **too** late, **rather** insolent

De term graadaanduiders wil zeggen dat de woordjes uit de gesloten klasse de mate of graad aangeven waarin iets bijvoorbeeld belangrijk, laat, of brutaal is. Binnen de adjectiefgroep staan graadaanduiders typisch aan het begin, zoals in het Nederlands en het Engels, of aan het eind, zoals in het Bretons: *klañv kaer*, letterlijk 'ziek erg', met de betekenis 'erg ziek'.

- (47) lau **r-am**-agkiari ihi
 lau 3SG-PROG-praten nog
 'lau is nog steeds aan het praten.'

Deze affixen van het werkwoord komen ook voor op woorden die we in het Nederlands zouden vertalen als adjectieven, zoals 'groot' en 'klein', in predikatieve posities:

- (48) pukah u **r-asori**
 varken dit 3SG-groot
 'Dit varken is groot.'

- (49) ianpin **iak-am**-óuihi ihi ...
 toen 1SG-PROG-klein nog
 'Toen ik nog klein was...'

Omdat ze dezelfde prefixen hebben lijkt het erop dat de woorden voor 'groot' en 'klein' in predikatieve positie eigenlijk werkwoorden zijn. Ook in het Japans lijken adjectieven erg op werkwoorden als we kijken naar hun distributie en de niet-productieve woorden waar ze mee samengaan. Het komt er op neer dat talen in plaats van (sommige of alle) adjectieven ook werkwoorden mogen gebruiken of ook naamwoorden, bijvoorbeeld door te zeggen 'Kim heeft rijkdom' in plaats van 'Kim is rijk'. Conclusie: adjectieven zijn geen essentiële woordklasse, maar ze komen wel in zeer veel talen voor.

2.2.4 De voorzetselgroep

2.2.4.1 De structuur van de voorzetselgroep

In het Nederlands, maar niet in alle talen, hebben we woordgroepen als *in de tuin*, *langs de rivier*, *binnen de omheining*, waar een PREPOSITIE (voorzetsel) samen met een naamwoordgroep een PREPOSITIEGROEP (PP) vormt. In deze voorbeelden zijn de preposities transitief: ze hebben een object-NP. Sommige preposities kunnen ook intransitief gebruikt worden (d.w.z. zonder object), bijvoorbeeld *in*, *langs*, en *binnen*: *Hij stortte in*, *Kom eens langs*, *We zijn binnen*.

Net als naamwoorden en adjectieven hebben preposities een eigen groep modificeerders (opnieuw van een gesloten klasse), zoals *vlak*, *helemaal*, *recht*: *Hij liep vlak langs de rivier*, *Het vloog recht in zijn gezicht*. Die modificeerders komen ook voor

bij de intransitief gebruikte preposities, zoals in: *Zij schoot **vlak** naast, Hij liep **recht** door*, wat er op wijst dat die intransitief gebruikte preposities echt preposities zijn.

Dergelijke prepositie-modificeerders bestaan ook in andere talen, zoals het Engels (*right*) en het Maleis (*terus* 'recht'):

(50) a. She put the box **right** into the cupboard (Engels)
b. Put those chocolates **right** back !

(51) a. Dia berlari **terus** ke ayahnya (Maleis)
hij rende recht naar vader:zijn
'Hij rende recht naar zijn vader.'

b. Tolong masuk **terus** ke dalam
alsjebliedt komen recht naar binnen
'Kom binnen.'

Tot nu toe hebben we woordjes als *in, langs, naast*, enzovoorts 'preposities' (voorzetsels) genoemd, omdat ze, transitief gebruikt, voor de NP gezet worden, zoals in *in de tuin*. Maar in andere talen staat de NP ervóór, zoals in het Japans:

(52) a. tookyoo **kara** (Japans)
Tokyo uit
'uit Tokyo'

b. sono hito **to**
die persoon met
'met die persoon'

In het Japans zijn dergelijke woordjes (*kara* 'uit', *to* 'met') geen preposities (voorzetsels) maar POSTPOSITIES (achterzetsels). De term die zowel preposities als postposities dekt is ADPOSITIE (bijzetsel). Postposities komen ook in het Nederlands voor, zoals in *Hij liep de tuin in, die kant uit*. Je hebt ook complexe adposities, zoals in *vanuit de tuin* en *vanaf het balkon*, combinaties van de preposities *van* en *uit/af*, en in *tussen de bomen door* en *voor zijn neus langs*, waar de preposities *tussen* en *voor* gecombineerd zijn met de postposities *door* en *langs*. In het laatste geval spreken we van CIRCUMPOSITIES (omzetsels).

2.2.4.2 De functies van de voorzetselgroep

Adposities worden vaak gebruikt om bepaalde grammaticale relaties aan te geven. Het INDIRECT OBJECT bijvoorbeeld kan in het Nederlands uitgedrukt worden in een PP met het voorzetsel *aan*. Je herinnert je dat het indirect object het derde argument is van een ditransitief werkwoord (zoals *geven*). Naast *Teun gaf Daan het boek*, waar het indirect object *Daan* een NP is, hebben we ook *Teun gaf het boek aan Daan*, waar in plaats van de NP *Daan* een PP *aan Daan* staat.

Daarnaast hebben PPs vaak een LOCATIEVE functie: dat betekent dat ze een locatie in de ruimte of de tijd aangeven, zoals in (53) en (54).

- (53) Ik liep **naar het water**
 Het begon **tegen een uur of vier**
 Zijn huis ligt **voorbij die splitsing**

- (54) bneyya hana ʔaxt-i **fī lekōl** (Chadisch Arabisch)
 dochter van zus-POSS:1SG op school
 'De dochter van mijn zus zit op school.'

Het Nederlands heeft een groot aantal locatieve preposities, maar dat geldt niet voor alle talen: het Kwamera heeft er maar twee, en het Igbo en het Yoruba, twee Benue-Congo-talen uit Nigeria, hebben elk maar één locatieve prepositie die voor alle situaties gebruikt wordt.

Locatieve PPs worden typisch gebruikt als predikaat, zoals in *Teun is in de tuin*. Dat geldt ook voor intransitieve preposities, zoals in *Teun is binnen*. Daarnaast kunnen PPs ook ADVERBIAAL (bijwoordelijk) gebruikt worden, dat wil zeggen dat ze een werkwoord (dus een handeling of een gebeurtenis of een situatie) modifieren, zoals in *Hij reed met een slakkegangetje* of *Zij sprak op hoge toon*. Dat geldt ook voor intransitieve preposities zoals in *Hij kwam binnen*, *Zij legde alles uit*, waarbij *binnen* en *uit* iets toevoegen aan de werkwoorden *komen* en *leggen*. Traditioneel worden deze intransitieve preposities dan ook gezien als onderdelen van het werkwoord (PARTIKELS), of ook wel als gewone ADVERBIA (bijwoorden). Maar het feit dat voorzetsels en voorzetselgroepen een werkwoord kunnen modifieren houdt niet in dat het ook werkelijk bijwoorden zijn, hooguit dat de rol die normaal gespeeld wordt door bijwoorden ook door andere woordgroepen vervuld kan worden.

2.2.5 Adverbia

Sommige talen, zoals het Engels, hebben een aparte woordklasse voor het modificeren van werkwoorden. Dit zijn woorden als *suddenly* 'plotseling', *slowly* 'langzaam', en *gradually* 'geleidelijk', die traditioneel adverbia (bijwoorden) genoemd worden: *Kim stopped suddenly* 'Kim hield plotseling op'. Maar, zoals we gezien hebben in paragraaf 2.2.4.2, kunnen werkwoorden ook door andere woordgroepen gemodificeerd worden, dus de woordklasse 'bijwoord' heeft geen unieke functie. De bijwoorden in het Engels zijn verwant aan adjectieven, en hebben een extra suffix *-ly*, dat van *sudden* 'plotseling' *suddenly* maakt; het Frans heeft ook zo iets: *-ment* maakt van het adjectief *sage* 'verstandig' het bijwoord *sagement*, en zo voorts. Maar er zijn in het Engels ook adverbia die er precies hetzelfde uitzien als adjectieven, zoals in *She works fast(*ly)/hard(*ly)* 'Zij werkt snel/hard'.² Deze situatie is in het Nederlands normaal: naast het adjectief *plotseling* in *een plotselinge ommekomst* hebben we het bijwoord *plotseling* in *Kim hield plotseling op*.

We kunnen adjectieven en adverbia uit elkaar houden aan de hand van hun distributie: adjectieven modificeren naamwoorden (55) en adverbia modificeren adjectieven, andere adverbia, en werkwoorden (56). We gebruiken voorbeelden uit het Engels:

- (55) an **unusual** song
'een ongewoon lied'
- (56) a. an **unusually** [_A happy] song
'een ongewoon vrolijk lied'
- b. She spoke **unusually** [_{Adv} quickly]
'Zij sprak ongewoon snel.'
- c. She [_V spoke] **unusually**
'Zij sprak op ongebruikelijke wijze.'

Dit is de enige mogelijke verdeling van adverbia en adjectieven in het (standaard) Engels, vgl. **an unusually song*, **she spoke unusual quickly*. We zeggen dat adjectieven en adverbia een COMPLEMENTAIRE DISTRIBUTIE vertonen: overal waar de één voorkomt kan de andere niet voorkomen, maar samen dekken ze alle mogelijke posities af. Adjectieven modificeren naamwoorden, adverbia modificeren de andere woordklassen, zodat alle woordklassen voorzien zijn van een modificeerder, en de modificeerders de woordklassen keurig verdelen. We kunnen dan ook altijd voorspellen

² Er zijn in het Engels ook adjectieven op *-ly* die niet als adverbium gebruikt kunnen worden: *this ungodly hour* 'dit goddeloze tijdstip' tegenover **he speaks ungodly* 'hij praat goddeloos'.

welke modificeerder in welke situatie zal voorkomen. Omdat adjectieven en adverbia elkaar zo complementeren beschouwen taalkundigen ze vaak als leden van één en dezelfde woordklasse. Die klasse kan dan het beste ‘adjectief’ heten, omdat, zoals we zagen, de adverbia van de adjectieven afgeleid zijn.

Als adjectieven en adverbia subklassen van één woordklasse zijn, dan verwacht je dat er grammaticale eigenschappen zijn die voor beide subklassen gelden. Dat is in dit geval ook zo. Ten eerste hebben ze dezelfde modificeerders: *very/quite/most unusual(ly)*. Ten tweede komen ze allebei voor in de vergelijkingsconstructie *as __ as* ‘zo __ als’: *as miserable as Kim, as miserably as Kim*. Ten derde komen het comparatiefsuffix *-eren* en het superlatiefsuffix *-est* voor op sommige adverbia, zoals *soon* ‘spoedig’ (*sooner* ‘spoediger’, *soonest* ‘het spoedigst’) alsook op adjectieven zoals *red* ‘rood’ (*redder* ‘roder’, *reddest* ‘roodst’). Er zijn ook wel wat verschillen: zoals (57) laat zien kan een adjectief in het Nederlands een bijzin nemen die begint met *..of*, maar het bijbehorende adverbium kan dat niet:

- (57) a. Het was **onzeker** of het er nog van zou komen
 b. Hij sprak **onzeker** (*of het er nog van zou komen)

Maar al met al lijkt de evidentie dat we in adverbia en adjectieven te maken hebben met één en dezelfde woordklasse overtuigend genoeg. Het feit dat in het Nederlands en veel andere talen adjectieven en adverbia er precies hetzelfde uitzien is in dit verband natuurlijk ook veelbetekenend.

In het traditionele ontleden worden woorden als *vandaag, gisteren, morgen* ook als adverbia gezien. Inderdaad kunnen ze, net zoals PPs, een adverbiale functie hebben: *We gaan vandaag/morgen weg*. Hier zijn *vandaag* en *morgen* dus ‘bijwoordelijke bepalingen’: dat is hun functie. Maar dat wil niet zeggen dat het ook leden zijn van de woordklasse van de adverbia. Het lijkt er eerder op dat het naamwoorden zijn, want ze komen voor in alle posities waar naamwoorden kunnen voorkomen: die van subject (58a), object (58b), en object van een prepositie (58c):

- (58) a. Morgen wordt een hele zware dag
 b. Wij vonden vandaag een heel geschikte dag
 c. Ik moest het voor gisteren af hebben

En in tegenstelling tot adverbia kunnen ze niet gecombineerd worden met modificeerders als *heel, nogal* en dergelijke. Dus we mogen wel concluderen dat het helemaal geen adverbia zijn.

Daarnaast zijn er nog woordjes als *nog*, *al* (in *Ik ben er al*), *steeds*, *soms*, en dergelijke. Deze hebben geen verwante adjectieven, en ze kunnen ook niet altijd gecombineerd worden met de modificeerders die we bij adjectieven en adverbia aantreffen: **heel nog*, **nogal steeds* (maar wel: *heel soms*). Maar omdat ze wel werkwoorden en adjectieven modifieren (*Ik kom al*, *Het is nog warm*) ziet het er toch naar uit dat we hier te maken hebben met een subklasse van de adverbia.

2.2.6 Conclusie

In deze paragraaf hebben we een overzicht gegeven van de distributie en de functie van de belangrijkste woordklassen: het werkwoord, het naamwoord, het adjectief, en de prepositie, en we hebben ook even gekeken naar de adverbia. We kunnen woordklassen uit elkaar houden aan de hand van hun morfologie, hun functie, en hun distributiepatroon: dat laatste heeft betrekking op de posities waar woorden kunnen voorkomen en op de woorden die in hun gezelschap opduiken en waardoor ze gemodificeerd worden. We hebben laten zien dat er groepjes niet-productieve woorden zijn die altijd samengaan met een bepaald lexicaal woord, bijvoorbeeld met een naamwoord of een adjectief. Om door te kunnen gaan voor een aparte woordklasse moet een groep woorden een aantal eigenschappen hebben die andere woordklassen niet hebben. Vinden we zulke eigenschappen niet, dan is het niet wetenschappelijk verantwoord om kunstmatige onderscheidingen aan te brengen in de gegevens van de taal.

Het is dan ook van belang om niet de verwachting te koesteren dat alle talen er hetzelfde uit zien. Om een voorbeeld te noemen, als het Engels en het Italiaans een open klasse van adjectieven hebben, betekent dat nog niet dat alle talen zo in elkaar moeten zitten. Aan de andere kant zijn we er in de taalkunde inmiddels achter dat talen niet op alle mogelijke manieren van elkaar verschillen. Elke taal zal een keus moeten maken uit een beperkte groep mogelijke woordklassen.

2.3 Vorm

Elke woordklasse heeft zijn eigen groep functionele categorieën; de associatie tussen woordklassen en functionele categorieën is universeel, maar talen kunnen hun eigen selectie maken uit de functionele categorieën die ze voor elke woordklasse gebruiken.

2.3.1 Inleiding

In paragraaf 2.1 en 2.2 hebben we vaak gekeken naar de vorm van een woord als we wilden vaststellen tot welke woordklasse het behoorde. Dat werkt prima, omdat er verschillende soorten grammaticale kenmerken zijn die verbonden zijn met verschillende woordklassen. De kenmerken die we gezien hebben, ‘vergelijking’, ‘getal’, ‘naamval’, ‘agreement’, en zo voorts, behoren tot de uitgebreide groep van de FUNCTIONELE CATEGORIEËN (ook wel ‘grammaticale categorieën’ of ‘morphosyntactische categorieën’ genoemd). De talen van de wereld gebruiken niet allemaal dezelfde functionele categorieën, maar alle talen hebben naast lexicale informatie ook functionele informatie nodig.

Functionele informatie moet op een of andere manier vormgegeven worden: er zijn twee manieren waarop dat kan. Ten eerste kan een element (een naamwoord, werkwoord, adjectief, prepositie) een vormverandering ondergaan die de functionele informatie uitdrukt, meestal doordat het er een affix bij krijgt. Deze affixen noemen we VERBUIGINGEN, en elke woordklasse heeft een unieke set van verbuigingen. Maar wat ook kan is dat er naast het lexicale woord een woord uit een gesloten klasse opduikt dat de functionele informatie uitdrukt. Bijvoorbeeld, de functionele categorie VERGELIJKING (Eng. *comparison*) kan op twee manieren uitgedrukt worden bij adjectieven in het Nederlands. Een adjectief als *groen* neemt een COMPARATIEF-suffix *-er* — *groener* — dan wel een SUPERLATIEF-suffix *-st* — *groenst*. Het adjectief is dan zelf verbogen. Maar in *meer voor de hand liggend*, *meest voor de hand liggend* blijft het adjectief (*voor de hand*) *liggend* hetzelfde, en de comparatief en superlatief worden uitgedrukt door de woordjes *meer* en *meest*. Maar beide manieren helpen ons om de klasse van de adjectieven te identificeren.

Alle woordklassen hebben zo hun eigen verzameling functionele categorieën. Hier kijken we alleen naar die categorieën die door de talen heen het meest worden aangetroffen. Sommige van die categorieën hebben alleen betrekking op het woord zelf, d.w.z. dat de kenmerken die tot die categorie behoren geen relatie met andere woorden uitdrukken. Een voorbeeld is het getal (number) van een naamwoord. Deze categorieën noemen we INHERENT. Andere categorieën drukken een relatie van het woord met de omgeving uit. Deze categorieën noemen we NIET-INHERENT. Deze relatie kan betrekking hebben op de vorm van het woord (AGREEMENT) of ook op zijn grammaticale functie (RELATIONEEL).

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende typen functionele categorieën per woordklasse.

woordklasse	inherente grammaticale categorieën	niet-inherente grammaticale categorieën	
		agreement	relationeel
naamwoord (N)	getal, geslacht, definietheid	—	naamval
werkwoord (V)	tijd, aspect, modus	met subject/object	actief/passief
adjectief (A)	graad	met N (attributief), met subject (predikatief)	—
prepositie (P)	—	—	—

Tabel 2.1

Algemeen voorkomende functionele categorieën

2.3.2 De belangrijkste functionele categorieën

2.3.2.1 Functionele categorieën voor naamwoorden

- **Getal**

Veel talen markeren naamwoorden en naamwoordgroepen al naar gelang het aantal elementen waar ze naar verwijzen. Dat kan één zijn (enkelvoud, SINGULARIS) of meer dan één (meervoud, PLURALIS). Een voorbeeld dat dat illustreert komt uit de Austronesische taal het Saliba, die, net zoals het Nederlands, op het naamwoord een pluralissuffix kan hebben:³

- (59) a. natu-gu;
kind-mijn
'mijn kind'
- b. natu-gu-**wao**
kind-mijn-PL
'mijn kinderen'
- c. natu-m
kind-jouw
'jouw kind'
- d. natu-m-**wao**
kind-jouw-PL
'jouw kinderen'

Niet alle talen gebruiken de pluralis op het naamwoord na een telwoord, bijvoorbeeld het Welsh: *ci* 'hond', *cŵn* 'honden', maar *pedwar ci* 'vier honden' (lett. vier hond), niet **pedwar cŵn*.

³ Een opmerking hierbij: in het Saliba krijgen alleen naamwoorden die verwijzen naar mensen een getalssuffix; bij dieren en niet-levende wezens moet het getal uit de context opgemaakt worden.

Hoewel de opties voor getal in principe enkelvoud en meervoud zijn, zijn er ook talen die fijnere onderscheidingen aanbrengen, bijvoorbeeld de DUALIS voor verwijzing naar twee entiteiten, en zelfs de 'trialis' voor verwijzing naar drie.

- **Geslacht (naamwoordklasse)**

Sommige talen delen de naamwoorden in in klassen, die we GESLACHTEN noemen, en markeren het kenmerk geslacht (naamwoordklasse) op het naamwoord zelf. In het Spaans en het Italiaans bijvoorbeeld zijn naamwoorden die op -o eindigen meestal 'mannelijk' (Italiaans *il libro* 'boek') en naamwoorden die op -a eindigen 'vrouwelijk' (Italiaans *la casa* 'het huis'). Andere talen hebben veel meer geslachten: de Bantutalen uit Afrika staan bekend om hun uitgebreide systeem van naamwoordklassen, met zo'n zestien verschillende geslachten die onderscheid maken tussen 'mensen', 'dieren', 'lichaamsdelen', 'ronde objecten', en zo voorts. De voorbeelden uit (60) komen uit het Noord-Sotho, een Bantutaal uit Zuid-Afrika; de prefixen die de naamwoordklasse uitdrukken zijn vetgedrukt:

(60)	a. le -oto	b. Se -sotho
	LICHAAMSDEEL-voet	TAAL-Sotho
	'voet'	'het Sotho'
	c. mo -tswadi	d. di -galase
	MENS-ouder	NIET-LEVEND.PL-glas
	'ouder'	'bril'

In sommige talen, zoals het Nederlands en het Frans, hebben naamwoorden wel een geslacht, maar is dat niet uitgedrukt op het naamwoord zelf; in plaats daarvan wordt het geslacht uitgedrukt op het lidwoord, bijvoorbeeld **de** vrouw, **het** meisje.

- **Definietheid**

Een naamwoordgroep kan verwijzen naar een bepaalde, geïdentificeerde entiteit of niet. Dat onderscheid (DEFINIET vs. INDEFINIET) wordt in veel talen, waaronder het Nederlands, uitgedrukt door middel van het lidwoord (**de** man vs. **een** man). Het naamwoord zelf heeft in het Nederlands geen definietheidsmorfologie. Maar andere talen, zoals het Noors en het Zweeds, kunnen definietheid morfologisch uitdrukken (via de vorm van het naamwoord) alsook met behulp van een lidwoord:

- (61) a. mus-**en** (Zweeds)
 muis-DEF
 'de muis'
- b. den (hungriga) mus-**en**
 de hongerig muis-DEF
 'de (hongerige) muis'

In (61b) zie je dat een naamwoord tegelijk een definitief-suffix *-en* als een definitief lidwoord *den* kan hebben.

De verbuigingen van de naamwoorden die we tot nu toe gezien hebben hadden allemaal betrekking op INHERENTE eigenschappen van het naamwoord; ook als een naamwoord niet gebruikt wordt in een zin heeft het een bepaald geslacht. Maar nu gaan we het hebben over NAAMVAL, wat een relationele eigenschap van de naamwoordgroep is: het drukt de relaties uit die een NP in de zin kan aangaan.

- **Naamval**

Naamval (Latijn 'casus', Engels 'case') drukt bijvoorbeeld uit of een naamwoordgroep (NP) subject of object is van een zin: het geeft de grammaticale functie aan die de NP in die zin vervult. Niet alle talen hebben naamval: dat betekent dat zij geen manier hebben om de grammaticale functie van een NP op die NP zelf tot uitdrukking te brengen. Ook het Nederlands heeft zeer weinig naamval: zoals we al zagen veranderen alleen de pronomina van vorm als ze een andere grammaticale functie krijgen. En dan zijn er talen die nog minder naamval hebben:

- (62) a. **Saya** benci **dia** (Maleis)
 ik haten hij/zij
 'Ik haat hem/haar.'
- b. **Dia** benci **saya**
 Hij/zij haten ik
 'Hij/zij haat mij.'

Aan de andere kant zijn er ook talen met zeer rijke naamvalssystemen, zoals het Turks, het Latijn, en de Slavische talen (bijv. Russisch en Pools). Hier zijn wat voorbeelden uit het Latijn:

- (63) a. Nauta puellam amat (Latijn)
 schipper:SU meisje-OB bemint
 'De schipper bemint het meisje.'
- b. Puellam nauta amat
 meisje-OB schipper-SU bemint
 'De schipper bemint het meisje.'

De woordvolgorde van het Latijn is opvallend flexibel: de grammaticale relaties (SU=subject, OB=object) zijn op de NPs aangegeven, en de NPs hoeven niet in een vaste volgorde voor te komen, zoals in andere talen wel. (63a) en (63b) betekenen dus hetzelfde.

2.3.2.2 Functionele categorieën voor werkwoorden

Werkwoorden verschillen van taal tot taal meer dan andere woordklassen als we kijken naar de functionele categorieën die ze laten zien. We illustreren hier alleen de belangrijkste gevallen, en we beginnen met de inherente categorieën — die onlosmakelijk met het werkwoord verbonden zijn.

- **Tijd en aspect**

Dit zijn de meest gebruikelijke inherente categorieën bij werkwoorden, en we kunnen hier maar een korte schets geven van deze omvangrijke categorieën. We beginnen met het Nederlands. Misschien verrassend, maar het Nederlands heeft, morfologisch gesproken, maar twee tijden, namelijk TEGENWOORDIGE tijd (presens, Engels 'present tense') en VERLEDEN tijd (Engels 'past tense'):

- (64) a. Kim en Teun **wandelen** met Daan
 b. Kim en Teun **wandelden** met Daan

De tegenwoordige tijd van het werkwoord in (64a) is gemarkeerd door de uitgang *-en* en de verleden tijd in (64b) door de uitgang *-den*. Deze uitgangen hebben ook nog een andere functie, ze markeren de congruentie van het werkwoord met het subject *Kim en Teun*. Maken we het subject enkelvoud, zoals in (65), of 1e persoon, zoals in (66), dan verandert de vorm van het werkwoord ook:

- (65) a. Kim **wandelt** met Teun en Daan
 b. Kim **wandelde** met Teun en Daan

- (66) a. Ik **wandel** met Teun
 b. Ik **wandelde** met Teun

Het constante element in de verleden tijdsvormen *wandelden* en *wandelde* is *-de-*; dat is dus het suffix dat de verleden tijd in het Nederlands markeert. De werkwoorden in de tegenwoordige tijd — *wandelen* in (64a), *wandelt* in (65a), *wandel* in (66a) — hebben drie verschillende agreementuitgangen (*-en* voor de derde persoon meervoud, *-t* voor de derde persoon enkelvoud, en (*niks*) voor de 1e persoon enkelvoud), maar geen uitgang die specifiek de tegenwoordige tijd aangeeft. Het Nederlands heeft dus twee tijden: een verleden tijd, gemarkeerd door *-de-* en een tegenwoordige tijd, die niet gemarkeerd is.

Strikt genomen is de tegenwoordige tijd zeer ruim inzetbaar in het Nederlands: hij kan gebruikt worden voor gebeurtenissen die in het hier en nu plaatsvinden, maar ook voor gebeurtenissen die niet nu, maar *gewoonlijk* plaatsvinden, zoals in (67a), en voor gebeurtenissen die in de toekomst plaatsvinden, zoals in (67b):

- (67) a. Kim **wandelt** altijd met Teun
 b. Kim **wandelt** morgen met Teun

De TOEKOMENDE tijd heeft dus geen eigen vorm in het Nederlands, en dus is het beter te spreken van een oppositie tussen de verleden tijd en de NIET-VERLEDEN tijd. Die laatste kan gebruikt worden voor het heden, de toekomst, en voor gebeurtenissen die gewoonlijk plaatsvinden. Daarnaast kunnen we in het Nederlands ook de toekomstige tijd omschrijven, zoals in *Kim gaat morgen met Teun wandelen* of *We zullen wel zien*. Maar hier is het hoofdwerkwoord, *wandelen* of *zien*, niet verbogen, en dus heeft het werkwoord geen toekomstige tijd.

De grammaticale categorie 'tijd' (tempus, tense) is door Comrie (1985b:9) gedefinieerd als 'de gegrammaticaliseerde uitdrukking van een positie in de tijd'. 'Grammaticaliseren' is grammaticaal vormgeven, en talen kunnen verschillen in de manier waarop ze posities in de tijd van elkaar onderscheiden en grammaticaliseren — dat levert de 'tijden' op die een taal heeft. Dat wil niet zeggen dat sprekers van een taal alleen maar naar die posities in de tijd kunnen verwijzen die in die taal gegrammaticaliseerd zijn. Sprekers van het Nederlands kunnen heel goed naar de toekomst verwijzen, ook al heeft het Nederlands de toekomstige tijd niet grammaticaal vormgegeven. Andere talen kunnen meer of minder tijden hebben dan het Nederlands, sommige hebben er zelfs geen één. De Austronesische taal het Saliba heeft geen grammaticale categorie 'tijd': er is geen morfologie op het

werkwoord in het Saliba die tempus uitdrukt, en er zijn ook geen tijdsmarkeerders die los van het werkwoord staan, en ook geen hulpwerkwoorden die de tijd uitdrukken. Maar wat ze wel hebben is bijwoorden van tijd, zoals *lahi* ‘gisteren’ en *malaitom* ‘morgen’.

De meeste talen maken een eenvoudig onderscheid tussen verleden en niet-verleden tijd — net zoals het Nederlands — of anders tussen toekomstige en niet-toekomstige tijd. Maar sommige talen maken veel fijnere onderscheidingen, zoals de Afrikaanse familie van de Bantutalen, en talen van de oorspronkelijke bewoners van Australië en Amerika. Het Wishram-Wasco-dialect van het Chinook, een Amerikaanse indianentaal gesproken in de staten Oregon en Washington van de Verenigde Staten, heeft vier verschillende soorten verleden tijd, uitgedrukt door middel van prefixen:

- (68) a. **ga-č**iux ‘Hij heeft het een tijdje geleden gedaan.’
 b. **ni-č**iux ‘Hij heeft het lang geleden gedaan.’
 c. **na-č**iux^w-a ‘Hij heeft het onlangs gedaan.’
 d. **i-č**iux ‘Hij heeft het net gedaan.’

Een categorie die veel met tijd te maken heeft is ASPECT. Aspect geeft aan hoe de handeling gezien wordt in relatie tot het verloop van de tijd, bijvoorbeeld of de handeling al afgesloten is of nog voortduurt. In de Engelse zin *Kim was writing to Chris* hebben we een werkwoord *was* dat in de verleden tijd staat, maar we interpreteren deze zin zo dat de handeling van het schrijven niet voorbij was. Deze zin heeft wat we noemen PROGRESSIEF aspect, wat in het Engels uitgedrukt wordt door de uitgang *-ing* op het werkwoord, in combinatie met het hulpwerkwoord *be* ‘zijn’. In *Kim has written to Chris* hebben we te maken met PERFECTIEF aspect, wat aangeeft dat de handeling afgerond is. Ook hier wordt het aspect gemarkeerd door een vormverandering van het werkwoord (*written*) in combinatie met de toevoeging van een hulpwerkwoord, in dit geval *have* ‘hebben’.⁴

In andere talen zien we vaak dat onderscheidingen ten aanzien van aspect volledig

⁴ In de traditie van de Nederlandse schoolgrammatica worden de tijden aangegeven met termen als ‘voltooid tegenwoordige tijd’, ‘onvoltooid verleden tijd’, enzovoorts. In deze termen wordt informatie met betrekking tot tijd (verleden, tegenwoordig) gecombineerd met informatie op het gebied van aspect (voltooid, onvoltooid). Net zoals in het Engels wordt in het Nederlands het onderscheid tussen verleden en niet-verleden tijd gemaakt door middel van verbuiging van het werkwoord, en wordt het perfectief aspect aangegeven door een combinatie van een hulpwerkwoord (*hebben, zijn*) en een speciale vorm van het werkwoord, (perfectief) participium of verleden deelwoord genaamd (*gelopen*). *Had gelopen* is dus verleden + perfectief, traditioneel ‘voltooid verleden tijd’, *heeft gelopen* is niet-verleden + perfectief, traditioneel ‘voltooid tegenwoordige tijd’, *wandelde* is verleden en niet-perfectief, traditioneel ‘onvoltooid verleden tijd’, *wandelt* is niet-verleden en niet-perfectief, traditioneel ‘onvoltooid tegenwoordige tijd’, etc. Van belang is het uit elkaar houden van de informatie op het gebied van tijd en aspect, niet de traditionele terminologie. Het Nederlands heeft geen progressief aspect, maar kan het voortduren van een handeling natuurlijk wel omschrijven, bijvoorbeeld in *Ze waren aan het wandelen*.

via de vorm van het werkwoord uitgedrukt worden, dus zonder gebruikmaking van hulpwerkwoorden. Eén zo'n taal met een bijzonder rijk systeem van tijd en aspect is de Bantutaal Chibemba. De voorbeelden hieronder laten zien dat het Chibemba een tegenstelling (OPPOSITIE) heeft tussen progressief aspect (voor een gebeurtenis die voortduurt) en HABITUEEL aspect (voor een gebeurtenis die herhaaldelijk plaatsvindt):

- (69) a. ba-**léé**-bomba
 3PL-PROG-werken
 'Ze zijn aan het werken' (progressief)
- b. ba-**là**-bomba
 3PL-HAB-werken
 'Ze werken de hele tijd.' (habituëel)

Weer andere talen hebben een aparte gesloten klasse van woordjes die aspect aangeven, en markeren aspect dus niet op het werkwoord zelf. Het Welsh en de andere Keltische talen zijn daarvan een goed voorbeeld:

- (70) a. Mae Steffan **yn** sgwennu llyfr (Welsh)
 is PROG schrijven boek
 'Steffan is een boek aan het schrijven.'
- b. Mae Steffan **wedi** sgwennu llyfr
 is PERFECT schrijven boek
 'Steffan heeft een boek geschreven.'

- **Modus (wijze)**

Modus (Engels 'mood') is een grammaticale categorie die betrekking heeft op zaken als mogelijkheid, waarschijnlijkheid, zekerheid, etc. Talen maken vaak een onderscheid tussen feitelijke gebeurtenissen, zoals in (71a), en hypothetische gebeurtenissen, zoals in (71b) en (71c):

- (71) a. Kim gaat morgen naar Griekenland
 b. Kim **ging** morgen naar Griekenland, als ze geld genoeg **had**
 c. Kim **zou** morgen naar Griekenland gaan, als ze geld genoeg **had**

In het normale geval beschrijft een zin een feitelijke gebeurtenis, zoals in (71a). De modus die dat uitdrukt noemen we INDICATIEF. In het Nederlands en in veel andere talen is er geen speciale vorm voor de indicatief: dit is wat we noemen het ONGEMARKEERDE geval. Ook een normale zin met het werkwoord in de verleden tijd, zoals *Kim ging vorig jaar naar Griekenland* is indicatief. Maar in (71b) en (71c) is de gebeurtenis slechts hypothetisch. Het werkwoord *ging* in (71b) lijkt een verleden tijdsvorm, maar de verleden tijd kan niet samengaan met een bijwoord als *morgen*, dat de handeling in de toekomst plaatst. Het effect dat dit heeft op de betekenis van de zin is dat de handeling gezien wordt als niet reëel. De constructie in (71c), met een vorm van het hulpwerkwoord *zullen*, heeft hetzelfde effect. Hulpwerkwoorden die informatie geven over de modus (naast *zullen* zijn dat ook *moeten*, *mogen*, *kunnen*, *willen*, *hoeven*) noemen we MODALE hulpwerkwoorden.

>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>>

Er zijn talen die een speciale werkwoordsvorm hebben voor hypothetische gebeurtenissen. Deze vorm noemen we de CONJUNCTIEF (Engels ‘subjunctive’). Het Nederlands heeft daar nog wat overblijfselen van, maar onderdeel van de dagelijkse spreektaal is het niet. Kijk hieronder eens naar de vetgedrukte werkwoorden en probeer te bepalen waarin deze zinnen verschillen van gewone indicatieve zinnen:

- (72) a. Het **ware** mij natuurlijk veel eer en genoeg en het aangenaam gezelschap uwer dochter op de reis te genieten
 b. Ter beoordeeling op staatkundig gebied van de vraag, wat die ordening Gods is, **worde** gelet, niet alleen op de stellige uitspraken der H. Schrift maar ook op het oordeel der Christelijke Kerk en op de leiding Gods waargenomen in de geschiedenis der volken.

<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<

De vetgedrukte werkwoorden in (72) hebben een aparte vorm, die je normaal gesproken niet tegenkomt. De verleden tijd van *zijn* is *was* of *waren*, niet *ware*. Deze conjunctiefvorm, *ware*, drukt uit wat we tegenwoordig zouden omschrijven met *zou zijn*: een toestand die niet werkelijk bestaat, ofwel de *irrealis*. Dit is één van de manieren waarop de conjunctief gebruikt kan worden. Ook *worde* komt niet voor in het normale rijtje van (indicatief-)vormen van het werkwoord *worden*. Ook dit is een conjunctiefvorm, die in dit geval niet een reële, maar een wenselijke toestand uitdrukt. Hier zouden we nu liever zeggen *moet worden gelet*.

In andere talen zijn aparte vormen voor de conjunctief nog zeer gebruikelijk. In (73) staat een voorbeeld uit het Duits (het label voor de conjunctief in de glossen is CTF):

(73) Wenn du Zucker **hättest**, **könnten** wir jetzt Tee
als jij suiker hebben:2SG:CTF kunnen:1PL:CTF wij nu thee

trinken
drinken

‘Als jij suiker zou hebben, dan zouden wij nu thee kunnen drinken.’

Alletwee de vetgedrukte werkwoorden in (73) staan in de conjunctief-modus.

De categorieën tijd, aspect, en modus zijn de belangrijkste INHERENTE kenmerken die we op werkwoorden in de vorm van inflectie terugvinden, maar, zoals we gezien hebben, talen hoeven deze categorieën niet te markeren (d.w.z. te laten zien in de morfologie), of ze kunnen bijvoorbeeld tijd en aspect combineren in één enkele uitgang, die dan dus twee categorieën tegelijk uitdrukt. Nu gaan we het hebben over een RELATIONELE categorie, actief/passief, die we al eerder gezien hebben, in paragraaf 1.3.2.

- **Actief/Passief**

De categorie actief/passief (Engels ‘voice’, Latijn ‘diathesis’) noemen we relationeel, omdat deze categorie, die een bepaalde vorm van het werkwoord met zich meebrengt, geen inherente kenmerken van het werkwoord uitdrukt, maar aangeeft wat de syntactische positie in de zin is van de argumenten van het werkwoord. Het verschil tussen ACTIEF en PASSIEF is in (74) geïllustreerd aan de hand van het Chichewa, gesproken in Malawi, en aan de hand van de Nederlandse vertalingen. In beide talen is (74a) actief en (74b) passief (SU in de glossen staat voor ‘subject agreement’, congruentie van het werkwoord met het subject, PASS staat voor ‘passief’):

(74) a. Kalulu a-na-b-a mkazi wa njovu
haas SU-PAST-stelen-ASPECT wijfje van olifant
‘De haas stal het wijfje van de olifant.’

b. Mkazi wa njovu a-na-b-edw-a (ndi kalulu)
wijfje van olifant SU-PAST-stelen-PASS-ASPECT door haas
‘Het wijfje van de olifant werd gestolen (door de haas).’

In zowel het Chichewa als het Nederlands verschilt de passief van de actief op twee punten: de positie van de twee argumenten van het werkwoord, en de vorm van het werkwoord zelf. De NP *het wijfje van de olifant*, het object in (74a), wordt in de passief (74b) het subject — het wordt gepromoveerd — terwijl het subject van de actieve zin (74a), *de haas*, gedegradeerd wordt; het wordt het object van het voorzetsel *door*, of het kan zelfs helemaal weggelaten worden. Karakteristiek voor de passief in het Nederlands is de combinatie van een hulpwerkwoord *worden* of *zijn* (als in *het is gestolen*) en een vorm van het werkwoord die ook gebruikt wordt om het PERFECTUM uit te drukken (*gestolen*; deze vorm noemen we PARTICIPIUM VAN HET PERFECTUM of VOLTOOID DEELWOORD, Engels ‘past participle’) maar er is geen speciale morfologie voor de passief. Het Chichewa daarentegen heeft een echte morfologische passief, wat je kunt zien aan het affix *-edw-* in (74b).

- **Agreement**

Tenslotte kunnen werkwoorden in veel talen ‘overeenkomst vertonen’ met één of meer van hun argumenten (zie hoofdstuk 6). Deze ‘overeenkomst’ (CONGRUENTIE, Engels ‘agreement’) bestaat hierin dat we bepaalde inherente kenmerken van NPs terugvinden in de morfologie van het werkwoord. Deze CROSS-REFERENTIE op het werkwoord kan plaatsvinden bij elk van de kenmerken van naamwoordgroepen die we gezien hebben in paragraaf 2.3.2.1, maar de meest gebruikelijke zijn persoon en getal, en daarna geslacht (d.w.z. woordklasse). Sprekers van Europese talen zijn het meest vertrouwd met het geval van subject/werkwoord-congruentie. In het Nederlands is de uitgang van het werkwoord afhankelijk van de persoonskenmerken van het subject (bijvoorbeeld, *ik loop*, vs. *jjj/hij/zij/het loop-t*). De uitgang, *-t*, heeft zoals we gezien hebben wel een dubbele functie: je leest er het kenmerk 2/3SG uit af, maar ook het kenmerk ‘tegenwoordige tijd’.

De Australische taal het Gunin heeft ook subject/werkwoord-congruentie, maar in het Gunin is het het geslacht van het subject dat we terugvinden op het werkwoord, zoals we zien in (75). Het Gunin heeft vijf geslachten, één voor alle menselijke wezens (mannelijk en vrouwelijk) en vier voor alle niet-menselijke naamwoorden.

- (75) a. benyjin **bi**-yangga
 man GESLACHT-gaat
 ‘De man loopt.’
- b. leewa gadi **a**-yangga
 hond ren GESLACHT-gaat
 ‘De hond loopt hard.’

In sommige talen vertonen werkwoorden niet alleen overeenkomst met kenmerken van hun subject, maar ook met kenmerken van hun object — in het Noord-Sotho bijvoorbeeld zie je zowel een subject-agreement als een object-agreement kenmerk op het werkwoord (geglosst als SU en OB), tenminste, wanneer het object een bijzondere positie in de zin inneemt:

- (76) Mpša ngwana **e-mo**-lomilê
 hond kind SU-OB-beet
 ‘De hond heeft het kind gebeten.’

De normale volgorde is ‘hond bijt kind’, net zoals in het Nederlands, maar in (76) staat het object *ngwana* ‘kind’ vóór het werkwoord (met als gevolg een bijzondere interpretatie). De vetgedrukte affixen komen overeen met de naamwoordklasse van het subject en het object (zie Geslacht in paragraaf 2.3.2.1), en ze helpen ons dus te begrijpen wie het subject is en wie het object.

2.3.2.3 Functionele categorieën voor adjectieven

- **Graad**

De enige inherente categorie die algemeen voorkomt bij adjectieven is die van graad (Engels ‘degree’). De mate waarin een adjectief van toepassing is op datgene waar het bij hoort zien we in de vorm van het adjectief: *blauw*, *blauw-er*, *blauw-st*. In het Nederlands neemt de basisvorm van het adjectief *blauw* een comparatiefsuffix *-er* (‘meer blauw’) en een superlatiefsuffix *-st* (‘het meest blauw’). Niet alle talen maken dit onderscheid. Omgekeerd zijn er ook talen die een extra graad van vergelijking hebben: de Keltische talen hebben een EQUATIEF die gebruikt wordt in de ‘net zo ... als’-constructie. Het Nederlands gebruikt hier gewoon de basisvorm van het adjectief, maar het Welsh heeft een equatief-suffix *-ed*:

- (77) Mae-’r cwpan cyn llawn-**ed** â-’r botel (Welsh)
 is-de beker zo vol-EQUATIEF met-de fles
 ‘De beker is net zo vol als de fles.’

- **Agreement**

Ook adjectieven drukken vaak in hun vorm kenmerken uit van het naamwoord dat ze modificeren: elk inherent kenmerk van een naamwoord kan terugkeren op een attributief gebruikt adjectief. Bijvoorbeeld, in het Frans en in veel andere Europese

talen past het adjectief zijn vorm aan in overeenstemming met het geslacht van het naamwoord:

- (78) le vin **blanc** ; la porte **blanche** (Frans)
 de:MASC wijn wit:MASC de:FEM deur wit:FEM
 ‘de witte wijn; de witte deur’

Kenmerken die je vaak terug ziet komen op een adjectief zijn naamval, getal, en geslacht, zoals in het Duitse voorbeeld in (79), waar alle drie die kenmerken samenkomen in één enkel suffix (vetgedrukt):

- (79) Ein klein-**es** Kind sah einen reich-**en** Mann
 een klein-SU:SG:NTR kind zag een rijk-OB:SG:MASC man
 ‘Een klein kind zag een rijke man.’

2.3.2.4 Functionele categorieën voor voorzetsels

De meeste talen verbuigen hun voorzetsels niet: alleen bij de lexicale woordklassen (naamwoord, werkwoord, adjectief) vinden we normaal gesproken verbuigingen. Maar er zijn toch een paar talen met verbogen voorzetsels. De bekendste voorbeelden zijn de Keltische en de Semitische talen. Daar vertonen de voorzetsels overeenkomst met hun object in de kenmerken persoon, getal, en geslacht. Bijvoorbeeld in het Iers is het voorzetsel ‘met’ *le*, zoals in *le Séamas* ‘met Séamas’, maar ‘met hem’ is *leis* (met:3MASC:SG) en ‘met haar’ is *léithi* (met:3FEM:SG) en zo voorts, met een aparte vorm van het voorzetsel voor elk van de personen en getallen.

2.4 Samenvatting

We hebben in paragraaf 2.3 telkens gezien dat grammaticale informatie op twee manieren uitgedrukt kan worden: morfologisch (d.w.z. via een verandering van de vorm van het woord) of ook met behulp van aparte woordjes uit een gesloten klasse. Beide methoden kunnen binnen één en dezelfde taal voorkomen, maar talen neigen wel vaak naar de ene of de andere methode. Talen met een rijke morfologie hebben de woordjes uit een gesloten klasse niet nodig om de grammaticale informatie uit te drukken. Goede voorbeelden daarvan zijn de Afrikaanse Bantutalen, de talen van de oorspronkelijke bewoners van Amerika, en, in Europa, talen als het Grieks en de Slavische talen, naast niet-Indo-europese talen als het Fins en het Turks. Aan de andere kant neigen talen met weinig morfologie (zoals het Chinees, het Vietnamees, het Cambodjaans, en het

Maleis/Indonesisch) ernaar de grammaticale informatie via woordjes uit een gesloten klasse uit te drukken.